

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923.2:378.14

Світлана ЗАБОЛОЦЬКА,

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) svitlana.zabolotska@rambler.ru

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті розглянуто взаємозв'язок змістових та динамічних характеристик особистісного і професійного становлення майбутніх педагогів; констатовано, що на сучасному етапі розвитку психологічної науки більшістю авторів підкреслюється тісний зв'язок між особистістю та діяльністю; охарактеризовано два основні підходи у дослідженні професійної діяльності.

Ключові слова: особистість, професійне становлення, саморегуляція, самоздійснення, діяльність.
Лит. 7.

Svitlana ZABOLOTSKA,

PhD in Psychology, senior lecturer of Psychology Department Drohobych Ivan Franko
State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) svitlana.zabolotska@rambler.ru

THE PECULIARITIES OF FUTURE TEACHERS' PERSONAL DEVELOPMENT

The content and dynamic characteristics relationship of future teachers' personal and professional formation is analyzed in the article; it is stated that at the present stage of psychology development most authors emphasize the close relationship between the individual and the activities; it is characterized two main approaches in the professional activity study.

Key words: personality, professional development, self-regulation, self-realization activity.
Ref. 7.

Светлана ЗАБОЛОЦКАЯ,

кандидат психологических наук, старший преподаватель кафедры психологии
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана
Франко (Украина, Дрогобыч) svitlana.zabolotska@rambler.ru

ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

В статье рассмотрена взаимосвязь содержательных и динамических характеристик личностного и профессионального становления будущих педагогов; констатировано, что на современном этапе развития психологической науки большинством авторов подчеркивается тесная связь между личностью и деятельностью; охарактеризованы два основных подхода в исследовании профессиональной деятельности.

Ключевые слова: личность, профессиональное становление, саморегуляция, самореализация, деятельность.
Лит. 7.

Актуальність проблеми та аналіз досліджень. Розвиток особистості дорослої людини нерозривно пов'язаний з її професійним становленням і характеризується поступовим зростанням рівня активності та здатності до свідомої саморегуляції, що визначає ступінь особистісного самоздійснення у різноманітних сферах життя, зокрема професійній. Для цього особистість потребує зовнішньої мотиваційної підтримки. У професійній сфері мотиваційно-ціннісна підтримка професійного становлення відбувається через знаходження оптимального шляху саморозвитку, включаючи й професійне становлення як життєвий вибір особистості (С. Клімов, В. Рибалка, Б. Федоришин).

Незважаючи на значну кількість наукових праць щодо різних аспектів професійної підготовки майбутнього педагога, проблема його особистісного розвитку у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі та розробка педагогічних засад цього процесу потребують ґрунтовного дослідження комплексу психолого-педагогічних проблем: вивчення та деталізації понять «особистісний розвиток майбутнього педагога», «психологічні засади особистісного розвитку майбутнього педагога»; особливостей розвитку особистісних якостей майбутнього педагога у процесі професійної підготовки; організаційно-методичних умов та психологічних закономірностей особистісного розвитку майбутнього педагога у процесі професійної підготовки тощо.

У психологічній літературі особистість розглядається як складне динамічне структурне утворення (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьев, О. Леонтьев, Г. Ложкін, Б. Ломов, В. М'ясищев, С. Рубінштейн та ін.). При цьому підкреслюється домінуюча системотвірна роль спрямованості, мотивації, ціннісних орієнтації, волі, цілепокладання. Для цілей нашого дослідження важливим є узагальнювальний аспект вивчення особистості, в якому активність особистості розглядається як центральне утворення особистісного та професійного становлення. Самосвідомість у сучасних психологічних теоріях розглядається як ядро особистості (Л. Божович, М. Боришевський, І. Кон, Г. Костюк, Н. Сарджвеладзе, В. Столін, П. Чамата, У. Джеймс), основною характеристикою якого визнається цілісність і неперервність Я у часі.

Проблема особистісного розвитку привертала увагу багатьох науковців: Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, А. Маслоу, К. Роджерса, Г. Цукерман, Т. Тихонової, Л.І. Зязюн та ін. Особливого значення ця проблема набуває у контексті педагогічної діяльності та підготовки до неї.

Мета статті – здійснити аналіз проблеми професійної підготовки майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу. Суперечність сучасної практики підготовки педагогів лежить у площині між індивідуальним творчим процесом професійного становлення фахівця і масово-репродуктивним характером його підготовки. Цю суперечність можна зняти, якщо до процесу освіти включити нетрадиційні форми професійно-практичної підготовки, що дають змогу студентам самостійно розробляти індивідуальну технологію своєї практичної діяльності, можливість моделювати її, тобто складати індивідуалізовану зорієнтовану програму особистісного розвитку та підготовки до професійної діяльності. Програму психолого-педагогічного супроводу слід сконцентрувати не на зовнішніх проявах розвитку, а на дійсних джерелах цього процесу [7, 11]

На сьогодні більшість науковців розглядають людину як суб'єкта власної активності і власного перетворення, а процес розвитку переважно вважають саморозвитком (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Г. Балл, О. Бондаренко, М. Боришевський, А. Брушлинський, І. Булах, З. Карпенко, Г. Костюк, П. Лушин, С. Максименко, С.Рубінштейн, М. Савчин, Т. Титаренко, Ю. Швалб, В. Ямницький).

Як свідчить теоретичний аналіз, проблема саморозвитку буквально пронизує зміст сучасних вчень про особистість, про її внутрішній світ, що знаходиться у безпосередньому зв'язку із зовнішнім, соціальним світом. Звернення до феномену саморозвитку особистості знаходимо у контексті дослідження найрізноманітніших психологічних проблем: джерел і провідних чинників особистісного змінювання (М. Боришевський, Л. Виготський, Г.Костюк, В. Моргун, П. Чамата), самореалізації особистості (Л. О. Коростильова, Д. Леонт'єв, Н. Сарджвеладзе та ін.), самоактуалізації (А. Маслоу та ін.), саморегуляції (М. Боришевський, Г. Грибенюк, О. Конопкін, Н. Пов'якель), особистісного зростання (Н. Бітянова, І. Булах, К. Роджерс та ін.), самовизначення (М. Гінзбург А. Журавльов), самовиховання (М. Боришевський, В. Давидов, Л. Проколієнко, В. Слободчиков, Г. Цукерман), духовності особистості (І. Бех, Л. Коган, В. Москалець, Е. Помиткін, М. Савчин), творчої активності (В. Моляко та ін.), волі як форми самодетермінації (І. Бех та ін.), особистості як суб'єкта життя (А. Брушлинський, Н. Воляннюк, С. Максименко, В. Роменець, Л. Рубінштейн, В. Семиченко, В. Татенко), проблеми долі життєтворчості, життєвого шляху особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Анан'єв Л. Бурлачук, О. Коржова, В. Панок, Т. Титаренко, В. Ямицький, Е. Еріксон), психології часу особистості (Т. Березіна, Є. Головаха, О. Кронік, К. Левін), проблеми психолого-педагогічного забезпечення переорієнтації освітньої парадигми професійної підготовки у ВНЗ на особистісно орієнтовану (Г. Балл, О. Бодальов, Е. Зеер, О. Киричук, Г. Ложкін, Т. Ткач, А. Фурман, Ю. Швалб), визначення принципів та розробки технологій психологічної допомоги особистості, а також підготовки до її здійснення (О. Бондаренко, В. Панок, Н. Чепелева, Т. Яценко). Проте цілісне системне дослідження психологічних основ становлення суб'єкта саморозвитку проводиться вперше.

Актуальність наукової розробки психологічної проблеми саморозвитку особистості безсумнівна, особливо за умов термінологічних розбіжностей і відмінностей у її тлумаченні різними вченими, відсутності розроблених психологічних теорій і моделей саморозвитку, які могли б стати основою для подальших досліджень і вдосконалення практичної психологічної роботи. У зв'язку з цим виникла необхідність інтеграції та систематизації накопичених до теперішнього часу науково-психологічних теоретичних поглядів і окремих емпіричних фактів з проблеми саморозвитку особистості педагога, а також розробки підходу, що дозволяє з єдиних позицій всебічно розглянути феномен саморозвитку загалом і особливості становлення суб'єкта саморозвитку.

Проведений нами аналіз дав змогу констатувати, що на сучасному етапі розвитку психологічної науки більшістю авторів підкреслюється тісний зв'язок між особистістю (її формуванням і розвитком) та діяльністю (зокрема, професійною). Але, як справедливо підкреслює В. Потапова, ще і досі простежуються два основні підходи у дослідженні професійної діяльності:

1) діяльнісний, що спрямований на вивчення проблеми відповідності (чи невідповідності) особистості певним вимогам професійної діяльності; впливу діяльності на здобуття знань, вмінь, навичок, на професійну поведінку, професійні властивості особистості. Тобто, цей підхід можна позначити формулою «діяльність-особистість». Практичне втілення ідей цього напрямку здійснюється у профорієнтації, профдобрі, професіографії. Певним недоліком даного підходу є те, що він, базуючись на певних «директивних» вимогах, обов'язкових для фахівців певного профілю діяльності, не враховує властивості особистості, які прямо не пов'язані з професійною діяльністю і суттєво не впливають на її успішність, але можуть впливати на відчуття психологічно-

го комфорту (чи дискомфорту) особистості при виконанні нею професійних обов'язків, на засоби удосконалення діяльності, прояви творчості, шляхи самореалізації і самоактуалізації людини засобами професійної діяльності.

2) суб'єктно-діяльнісний, що характеризується формулою «особистість-діяльність». Дослідники, які працюють у цьому напрямку, не відкидають принципи діяльнісного підходу, але він, на їх думку, не виступає жорсткою детермінантою розвитку особистості фахівця. Діяльність визначається цими дослідниками як умова для індивідуального і творчого розвитку людини. Цей підхід, на нашу думку, більш відповідає принципам гуманістичної психології: він надає можливості для дослідження індивідуально-особистісних властивостей людини у процесі її саморозвитку, самореалізації, самоактуалізації різними шляхами і у різних видах професійної діяльності [5].

Грунтуючись на вищевикладеній концепції, можна стверджувати, що здійснення діяльності (як свідомої цілеспрямованої активності) стає можливим раніше, ніж буде сформована особистість – майже одночасно з появою підструктури духовного Я. Тобто особистість (як і стверджував О. М. Леонтьєв) формується в діяльності. Однак професійна діяльність (особливо діяльність психолога), яка вимагає високого рівня свідомості, соціальної відповідальності, здатності до самовизначення і творчої самореалізації, потребує не тільки сформованої особистості, але і такого рівня її розвитку, який може бути визначений як суб'єктний.

Цілісна модель-програма особистісно-професійного саморозвитку майбутнього педагога дасть можливість чіткіше визначити уявлення про предмет дослідження, конкретизувати цілі, завдання і напрями особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога, виявити умови і механізми педагогічного впливу на процес формування необхідних для успішної майбутньої педагогічної діяльності особистісно-професійних умінь, навичок та якостей (особистісно-професійне становлення).

У практичному плані важливими із психологічного керування особистісним розвитком студента-педагога виступають принципи: комплексності психологічного керування, який можна розглядати як єдиний комплекс психолого-педагогічних впливів; єдності діагностики, розвитку і корекції; особистісного підходу, що передбачає підхід до студента як цілісної особистості з урахуванням всієї її складності та проблематики зростання і всіх її індивідуальних особливостей; діяльнісного підходу, згідно з яким особистість виявляється і формується у процесі діяльності; ієрархічний принцип психологічного керування, який полягає в тому, що основним змістом цієї роботи є створення зони найближчого розвитку особистості та діяльності студента.

Висновки. Психолого-педагогічне керівництво процесом формування професійної компетентності студентів відкриває нові можливості для оптимізації освітнього процесу, модернізації технології отримання нових знань і становлення педагогічної творчості майбутнього педагога у сфері навчання та самонавчання. Власне цього необхідно досягнути, створюючи і забезпечуючи умови для повноцінного інтелектуального, соціального та морального розвитку педагога з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими, дослідницькими здібностями, високим рівнем інтелігентності, духовно-морального потенціалу, конкурентоздатності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти.

Перспективою дослідження означеної проблеми особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів є створення цілісної моделі психологічного супроводу цього розвитку у процесі вивчення педагогічної психології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абульханова-Славская К. Развитие личности в процессе жизнедеятельности / К. Абульханова-Славская // Психология формирования и развития личности. – М. : Наука, 1981. – С. 29–45.
2. Боришевський М. Психологічні механізми розвитку особистості вимірах / М. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 26–33.
3. Боришевский М. Развитие саморегуляции поведения школьников : дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07 / М. Боришевский. – К., 1992. – 77 с.
4. Максимчук Н. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Н. Максимчук. – К., 2000. – 20 с.
5. Потапова В. Гуманістична спрямованість розвитку професійного психолога / В. Потапова. – Донецьк : Юго-Восток, 2000. – 132 с.
6. Савчин М. Духовний потенціал людини / М. Савчин. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 508 с.
7. Савчин М. Теоретико-методологічні засади створення та реалізації програми особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога / М. Савчин. – Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога : [монографія] / [за ред. проф. М. Савчина]. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2014. – С. 9–18.

REFERENCES

1. Abul'hanova-Slavskaja K. Razvitie lichnosti v processe zhiznedejatel'nosti / K. Abul'hanova-Slavskaja // Psihologija formirovanija i razvitija lichnosti. – M. : Nauka, 1981. – S. 29–45.
2. Borishevs'kij M. Psihologichni mehanizmi rozvitku osobistosti vimirah / M. Borishevs'kij // Pedagogika i psihologija. – 1996. – № 3. – S. 26–33.
3. Boryshevskij M. Razvitie samoreguljacji povedenija shkol'nikov : dis. ... dokt. psihol. nauk : 19.00.07 / M. Boryshevskij. – K., 1992. – 77 s.
4. Maksimchuk N. Psihologichni osoblivosti stanovlennja cinnisnih orientacij majbutn'ogo vchitelja u procesi profesijnoj pidgotovki : avtoref. dis. ... kand. psihol. nauk : spec. 19.00.07 – pedagogichna ta vikova psihologija / N. Maksimchuk. – K., 2000. – 20 s.
5. Potapova V. Gumanistichna sprjamovanist' rozvitku profesijnogo psihologa / V. Potapova. – Donec'k : Jugo-Vostok, 2000. – 132 s.
6. Savchin M. Duhovnij potencial ljudini / M. Savchin. – Ivano-Frankivs'k : Misto NV, 2010. – 508 s.
7. Savchin M. Teoretiko-metodologichni zasadi stvorennja ta realizacii programi osobistisno-profesijnogo rozvitku majbutn'ogo pedagoga / M. Savchin. – Osobistisno-profesijnij rozvitok majbutn'ogo pedagoga : [monografija] / [za red. prof. M. Savchina]. – Drogobich : RVV DDPU im. I. Franka, 2014. – S. 9–18.

Статтю подано до редакції 12.02.2015 р.